

Γιάννη Τόλιου, *Συγκέντρωση Κεφαλαίου, Οικονομικοί Όμιλοι και Οικονομική Ελίτ*, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, 1999

Το νέο βιβλίο του Γιάννη Τόλιου, «*Συγκέντρωση Κεφαλαίου, Οικονομικοί Όμιλοι και Οικονομική Ελίτ*», αποτελεί ένα σημαντικό, εναλλακτικό, υπόδειγμα ανάλυσης της διαδικασίας ολοκλήρωσης της σχέσης οικονομίας και της πολιτικής με άξονα το μηχανισμό οικονομικής πολιτικής. Το θεωρητικό πλαίσιο της μελέτης, αλλά και η εξέταση ενός πλούσιου εμπειρικού υλικού, δίνει στον αναγνώστη, ειδικό και μη, τη δυνατότητα κατανόησης και ερμηνείας του μηχανισμού λήψης οικονομικών αποφάσεων στη σύγχρονη καπιταλιστική Ελλάδα.

Οι μεγάλες τεχνολογικές και παραγωγικές αναδιαρθρώσεις, οι διασυννοριακές εξαγωγές και συγχωνεύσεις, η επιτάχυνση των διαδικασιών ολοκλήρωσης και παγκοσμιοποίησης της οικονομικής ζωής και η κυριαρχία του νεο-φιλελεύθερου μοντέλου οικονομικής διαχείρισης, έχουν επιφέρει σημαντικές αλλαγές στη λειτουργία του οικονομικού μηχανισμού σε παγκόσμιο και εθνικό επίπεδο. Ο συγγραφέας, στον πρόλογο του, αναπτύσσει με θεωρητική σαφήνεια τις επιπτώσεις των αλλαγών αυτών στη δομή του κεφαλαίου και στις μορφές κίνησης των καπιταλιστικών σχέσεων ιδιοκτησίας. Η θεωρητική αυτή διείσδυση της μελέτης στη δομή του σύγχρονου καπιταλισμού επιτρέπει στο συγγραφέα την ανάπτυξη ρεαλιστικών υποθέσεων αναφορικά με τον τρόπο εκδήλωσης και επίλυσης των οικονομικών αντιθέσεων στο σύγχρονο καπιταλισμό, για τους κυρίαρχους σήμερα συσχετισμούς των κοινωνικών και πολιτικών

δυνάμεων, αλλά και για τους γενικότερους όρους διεξαγωγής της πολιτικής πάλης.

Ειδικότερα, ο συγγραφέας, στο εισαγωγικό κεφάλαιο της μελέτης, εξετάζει ορισμένα χαρακτηριστικά της σημερινής φάσης ανάπτυξης των κεφαλαιοκρατικών σχέσεων και το πέρασμα από το λεγόμενο «φορντικό-κεινσιανό» μοντέλο διαχείρισης στο «νεοφιλελεύθερο», με τις ιδιαιτερότητες και αποχρώσεις που εμφανίζει από χώρα σε χώρα, καθώς των αλλαγών που παρατηρούνται στη σύνθεση του παγκόσμιου χρηματιστικού κεφαλαίου. Η προσέγγιση του συγγραφέα στο τελευταίο ζήτημα αποτελεί, κατά την άποψή μου, σημαντική προσπάθεια σύγχρονης θεώρησής του.

Δεδομένων των γενικότερων παραγωγικών και κεφαλαιακών αναδιαρθρώσεων, η μελέτη, στα επόμενα τρία κεφάλαια, επικεντρώνεται στην εξέταση του επιπέδου συγκέντρωσης κεφαλαίου και των βασικών χαρακτηριστικών της μονοπωλιακής-ολιγοπωλιακής δομής, κυρίως στην ελληνική βιομηχανία και στον αγροτικό τομέα, καθώς επίσης στην εξέταση της θέσης και ρόλου των μεγαλύτερων πολυκλαδικών (βιομηχανικών και άλλων) ομίλων στην οικονομική και κοινωνική ζωή της χώρας μας.

Με βάση ένα πλούσιο και εντυπωσιακό σε όγκο στατιστικό υλικό, διαπιστώνεται ότι την τελευταία δεκαετία στην ελληνική βιομηχανία, και σε μεγάλο βαθμό στον αγροτικό τομέα, παρατηρούνται ισχυρές τάσεις αύξησης του επιπέδου συγκέντρωσης κεφαλαίου και ενδυνάμωσης της μονο-

πωλιακής-ολιγοπωλιακής διάρθρωσης. Ωστόσο η συγκεκριμένη τάση, όπως πολύ σωστά επισημαίνεται, δεν πρέπει να κατανοείται «γραμμικά», αλλά με όλη τη συνθετικότητα και αντιφατικότητα που περικλείει από κλάδο σε κλάδο και στο σύνολο της οικονομίας.

Ένα από τα βασικότερα συμπεράσματα της μελέτης είναι ότι η επιτάχυνση των διαδικασιών συγκέντρωσης και συγκεντροποίησης κεφαλαίου και οι συντελούμενες κεφαλαιακές αναδιαρθρώσεις επιφέρουν σημαντικές αλλαγές στους κόλπους των βιομηχανικών και άλλων ομίλων. Η δύναμη ορισμένων «παραδοσιακών» ομίλων υποχωρεί, ενώ εμφανίζονται «νέοι», που έχουν απλώσει τη δράση τους (εκτός από τη βιομηχανία) στη ναυτιλία, κατασκευές, εμπόριο, «μ.μ.ε.», τράπεζες, ασφάλειες και άλλες υπηρεσίες. Στην περίπτωση του ελληνικού καπιταλισμού, η διαδικασία «διαφοροποίησης» ορισμένων ομίλων έχει ξεπεράσει τα όρια της συνήθους πολυκλαδικότητας (αγκαλιάζοντας άμεσα τις σφαίρες παραγωγής και κυκλοφορίας), και έχει εξελιχθεί σε νέα δομή με την εμφάνιση «χρηματιστικών ομίλων» (*finance groups*), σε διάκριση από τους λεγόμενους «χρηματοπιστωτικούς ομίλους» (*financial groups*), που αναφέρονται κυρίως στο χώρο των τραπεζών και ασφαλιστικών εταιριών.

Η χρησιμότητα της μελέτης της ιστορικής εξέλιξης και του μετασχηματισμού των μεγαλύτερων βιομηχανικών και αγροτοβιομηχανικών ομίλων σχετίζεται με το γεγονός ότι αποκαλύπτει σε μικρογραφία όλα σχεδόν τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα και τις αντιθέσεις του ελληνικού καπιταλισμού (σκοποί, μέσα επίτευξης, «διαπλεκόμενα συμφέροντα», ανταγωνισμοί, κ.ά.), το επίπεδο ανάπτυξης και τις ιδιομορφίες του, καθώς και το ρόλο βασικών οικονομικών

παραγόντων στην οικονομική και κοινωνική ζωή. Ο συγγραφέας αφιερώνει μεγάλο μέρος του βιβλίου του στην αναλυτική εξέταση της σχέσης ανάμεσα στην «ιστορική διαδρομή» των μεγαλύτερων ομίλων, στην υποχώρηση και περιθωριοποίηση ορισμένων «παλαιών» και στην εμφάνιση «νέων» με αντίστοιχη εξέλιξη στην κοινωνική διάρθρωση της Ελλάδας σε επίπεδο υποχώρησης «παλαιών» και εμφάνισης «νέων» τζακιών. Εξέλιξη η οποία συνεπάγεται την αναδιαρθρωση της οικονομικής ελίτ της χώρας μας με σοβαρές οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές προεκτάσεις.

Η ανάλυση επικεντρώνεται στην ενίσχυση της δύναμης ορισμένων μεγάλων ομίλων και παρατηρεί την ενίσχυση των μηχανισμών αυτοτελούς παρέμβασης των «οικονομικά ισχυρών» στην κοινωνική και πολιτική ζωή. Η αυτοτελής δράση των μηχανισμών παρέμβασης, όπως ισχυρίζεται ο συγγραφέας, αρχίζει από τη σφαίρα παραγωγής και προσφοράς «κοινωνικών αγαθών» (υγείας, παιδείας, επαγγελματικής κατάρτισης), περνάει στον κρίσιμο τομέα των «μέσων μαζικής ενημέρωσης» και φθάνει σε ευαίσθητους τομείς της κοινωνικής δράσης (πολιτισμός, αθλητισμός, κ.ά.). Η ενίσχυση της δύναμης των μεγάλων ομίλων κάνει εντονότερη την άσκηση πίεσης των «μεγάλων συμφερόντων» σε πρόσωπα και μηχανισμούς της πολιτικής εξουσίας.

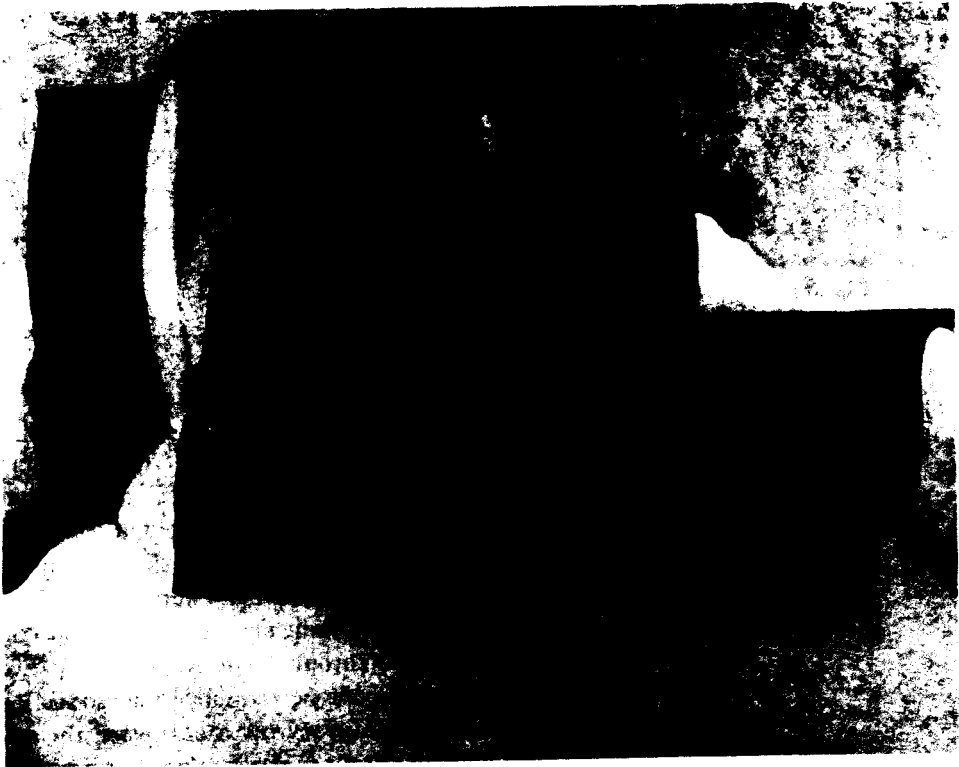
Η τάση συγκέντρωσης «οικονομικής δύναμης» σε λιγότερα χέρια και τα φαινόμενα άμεσης παρέμβασης των «οικονομικά ισχυρών» στη λειτουργία των πολιτικών και κοινωνικών θεσμών δεν αποτελεί νέο φαινόμενο στον καπιταλισμό. Ο ίδιος ο Μαρξ, όπως και μεταγενέστεροι διανοητές, εξέφρασαν την ανησυχία τους για τις προεκτάσεις που συνεπάγεται η διαδικασία συγκέντρωσης κεφαλαίου σε λιγότερα πρόσωπα.

Ωστόσο, στις σημερινές συνθήκες επιτάχυνσης των διαδικασιών διεθνοποίησης, ολοκλήρωσης και «παγκοσμιοποίησης» της οικονομικής ζωής και στο «μονόδρομο» του νεο-φιλελευθερισμού, το συγκεκριμένο ζήτημα αποκτά νέα μορφή και περιεχόμενο.

Το βιβλίο του Γ. Τόλιου αποτελεί τη μοναδική περίπτωση στην ελληνική βιβλιογραφία όπου επιχειρεί τη θεωρητική και εμπειρική διερεύνηση του πολύπλοκου αυτού θέματος. Δεν θα ήταν υπερβολή εάν ισχυριζόμουν ότι η μελέτη αυτή, αναμφίβολα λόγω του μαρξιστικού χαρακτήρα της, αποτελεί συνεισφορά σε όλους τους τομείς των κοινωνικών επιστημών, αφού αγγίζει

ουσιαστικές πλευρές της λειτουργίας του οικονομικού, κοινωνικού και πολιτικού συστήματος της χώρας μας. Και δεν είναι μόνο αυτό το πλεονέκτημά της. Περιγράφοντας με υψηλό ρεαλισμό την οικονομική, κοινωνική και πολιτική δομή της ελληνικής κοινωνίας που ζούμε σήμερα, μας δίνει πλούσιες ιδέες και άξονες δράσης στην κατεύθυνση της οικοδόμησης της ελληνικής κοινωνίας που θα θέλαμε να ζούμε. Συμβάλλει κατ' αυτό τον τρόπο στην ουσιαστική ανάπτυξη της προοδευτικής σκέψης στη χώρα μας.

Γιώργος Αργεΐτης, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Τζωρτζία Ο'Κηφ, Εκκλησία του Runchos, 1929.